

ri conueniant. Constantiensem quoque rogant episcopū, vt aut ipse veniat, aut è suis aliquē eò mittat. Zuinglius iam antè certis locis atque thematis doctrinā suam incluserat, numero ad sexaginta septem, quæ prius euulgatum proponit, & ad congressum omnes inuitat. Ibi Ioānes Faber, episcopi vicarius, conatur periuadere, certamen hoc non esse huius loci, verū ad Concilii notionem pertinere, quod breui sit futurum. Vrgente autem Zuinglio, & postulante siquid habeat, vt ne dissimulet: ille scripto se refutaturum ipsius dogmata profitetur. Dimisso conuentu, senatus edicit, vt traditionibus hominum omisis, Euangelium purè doceatur, è veteris & noui Testamenti libris.

LIBER QVARTVS.

*Adriani
ad Principes
legatio*

Adrianus Pontifex legato suo formulam dederat actionis: & primò quidem commemorari iubet apud Principes, quantum sibi doleat, turbam istam atque seditionem à Luthero concitari, tum quòd ad animæ detrimentum, & ad gregis, quem suæ fidei Christus commiserit, dissipationem ac interitū ea res pertineat, tum quòd in ea gente atque populo istud acciderit, vnde genus & originem ipse ducat, qui quidem populus ab omni vel suspitione hæresis fuerit semper alienissimus. Nunc quum facillimè & proffigare Luthe-

rum, Diuini & humani iuris contemptorem, & hærefes ab eo difseminatas iugulare possint, futurum est nisi faciant, vt & parum esse constantes, & à suis degenerare maioribus dicantur. Itaque ipsorum esse, pontificium illud atque etiam Cæsaris decretum diligenter exequi, vt gloriam Dei vindicent, & suæ gentis ignominiam, ac præsentem à se pestem depellant. Interim tamen non esse dissimulandum, Deum, omnis iniquitatis vindicem, affligere ad hunc modum Ecclesiam suam, propter populi, maximè verò propter eorum peccata, qui præsumunt ecclesiis. Daturum se operam, vt respublica Romana, quæ tantis forsitan malis occasionem dedit, omnium prima seuerè corrigatur, vt quæ causam damni dedit, medicinæ præbeat & salutis initium. Quòd autem errores atque vitia non statim emendet, hanc esse causam, quòd morbus iste, què sanare cogitat, admodum sit inueteratus & multiplex. Itaque pedetentim sibi agendū esse, ne repétino quodã studio medendi, grauiorè excitet motum. Subitas enim reipublicæ mutationes, periculi esse plenas. deinde notum esse vetus illud, quod prouerbii loco dici solet, Eum qui nimis emungit, elicere sanguinem. Hoc scriptum Lutherus postea sermone populari cõuertit, & additis in marginè annotatiunculis, illud quod Põtifex ait, Pedetētum oportere p̄cedi, sic accipiendū

esse dicit, vt singuli pedes atque passus, interuallum habeant aliquot seculorum. Porro quòd aulæ Romanæ corruptelam sic profiteretur, non bonam apud Cardinales iniisse gratiam dicitur: tametsi Pontificum hanc esse technam ferunt, quando Conciliū & notionem causæ tardare volunt & infringere, vt liberaliter & prolixè polliceantur: quòd spatium intercedat comparandi Regum gratias, & tempore opportuno rem armis tentandi. Promissis enim animos hominum in spem & expectationem erigunt, atque interim rationes ineunt retinendæ suæ dignitatis atque potētiae, quam in discrimen vocari sciunt per libera Cōcilia.

Interea dum legatus hæc agit, Principes querebantur, pacta, quæ cum Pontificibus olim fecissent, non vno modo violari Romæ. Qua de re certior factus legati literis Pontifex, nuntiabat, interprete legato, quod à suis maioribus factum sit, non se posse præstare: sed rationem illam vsitatam Romæ, sibi tunc etiam, quum adhuc esset priuatus, admodum displicuisse, & sui iandudum esse propositi ac voluntatis, etiam si nullus interpellasset, emendare hæc omnia. Legato mandaratur etiam, vt responsum à Principibus flagitaret: nam eò se scribere, primùm vt ex ipsis intelligat rationem, qua putent hanc tam pestiferã sectam posse iugulari: deinde, vt quod ab se confici debeat, atque præstari, tempestiuè procuret.

His

*Tedma Pō
tificum
Rom.*

His rebus ad cōcilium illatis, Principes ac ordines dant reſponſum, ſibiſque pergratum eſſe dicunt, quòd audiunt de ipſius erga rempublicam voluntate, de ſuſcepto labore pro componendis Regum diſſidiis, de impenſis factis ad reprimēda Turcarum arma. Sed quòd queratur nō eſſe de Luthero ſumptā pœnam ex formula decreti Cęſaris, id non leui de cauſa prætermiſſum. Omnes enim ordines grauiffimè conqueri de curia Romana, & pleroſque omnes Lutheri concionibus atque libris ita nunc eſſe eruditos, vt ſi decretum illud aduerſus ipſum valere debeat, maxima ſit inde dubio procul oritura ſeditio, & fore vt plurimi ſic interpretentur, quaſi eo fiat vt oppreſſa veritate & extincta Euangelii luce, manifeſta vitia, quæ tolerari diutius aut diſſimulari non poſſunt, defendantur. Quæ quidem perſuaſio certiffimam ſit excitatura populi contra magiſtratum rebellionem. Quòd ergo non diſſimulet, neque morbos excuſet Romanæ curiæ, quòd emédationem quoque promittat, ſummam id laudationem mereri, præſertim ſi reipſa, quod verbis & oratione pollicetur, præſtet. Bellis aliſſque multis impenſis ac tributis extraordinariis Germaniam eſſe magnoperè attenuatam: ita quidem vt neceſſarios ad rempublicam ſumptus tolerare, & Pannoniis viciniſq; populis auxilia ſubminiſtrare in Turcā vix agrè poſſint. Petere igitur ne cenſum, quo

Annate

Episcopi cæteriꝫ ecclesiarum præfecti, ad certum tempus Romano Pontifici erant vestigales, exigat: sed in Imperii publicū ærarium redigi permittat. Nam quū Germani superioribus annis id permiserunt Romano Pōtifici, interuenerat conditio, vt ea omnis pecunia, quū bellum esset gerēdum aduersus Turcam, erogaretur. Id si fiat, tum reconciliari posse multas per Germaniā offensiones, & fore cū opus erit, vt non desint facultates, ad succurrendū exteris nationibus contra vim hostilem & impetum Turcarū. Quòd insuper cōsiliū ab ipsis petat in hac religionis mutatione: cū non solum de Lutheri dogmate sit agendum, verumetiam de multis aliis grauisimis erroribus atque vitiis, quæ lingua consuetudine robur assumpserunt, & deprauatis hominū iudiciis atque moribus iam excusētur, quod & ipse fateatur: videri sibi non aliam esse cōmodiorem viam hæc omnia sanandi, quàm per pium liberūque Conciliū. Hoc in tēpore magna fuit rerum facta mutatio per Daniam. Sic autem res habet. Christiernus eius nominis primus, Daniæ rex & Noruegiæ ac Sueciæ, filios habuit duos, Ioannem & Fridericum. Mortuo successit Ioannes. Huic bella fuerunt cū Suecis rebellantibus. Cōpositione tamē sedata res fuit. Nat^o est Ioāni filius Christiernus, qui sex annorum puer, viuo patre designatus Rex, & post viginti sex annos ab illius morte

*Daniæ h-
storia*

morte confirmatus, regni possessionē adeptus est, anno salutis humanę millesimo quingente simo decimo quarto. Eo regnāte Sueci denuō rebellionē faciunt, & Stenonem Sturam summę rei præficiunt. Christiernus autem omne robur in eos conuertit, & post multos confligens ac varias obsidiones, vincit: ipsūmq; Sturā in prælio interfectū atq; sepultū, effodi iubet & exuri. Fuit hoc anno salutis millesimo quingentesimo vicesimo. Suecos ita debellatos ex nobitate quidam Gustavus Erixonius, à Lubecensibus, vt creditur, instigatus & adiutus, iterum ad rebellionem incitat, & feliciter quidē. Simulabat initio se negotium agere filiorum Stenonis. cōfirmatior autem factus, regni possessionem arripit, & sui muniendi causa, Stenonis filiam in matrimonium ducit. Christiernus amissa prouincia, domi quoq; magnam sustinebat inuidiam. Impotenter enim gerebat rempublicam, & sæuitia sua cunctos ordines offendit. Itaque quum tandem metueret, ne magno sui capitis periculo, hic æstus aliquando prorumperet: quūque Fridericus etiam patruus, & Lubecenses in ipsum arma sumerent, cum liberis & vxore Isabella, Caroli Cæsaris germana sorore, profugit hoc anno, cū regnasset annis nouem, inque Zelādiam Cæsaris prouinciā appulit. E vestigio post, ordines regni coacto cōcilio, patruū eius Fridericū Holsatię principē ætate graui, creat regē, à

*Christiernus
regno puls.*

*Fridericus
creat urDa
nie Rex.*

Lubecensibus adiuti, & euulgatis deinde scriptis ad Cæsarem, ad Pontificem, ad reliquos Imperii Principes, facti sui rationem reddunt, & illum grauiſſimorum criminum accusant, suoque merito exulare dicunt. Idem Fridericus quoque facit, & Lubecenses, cuius quidem ciuitatis amplissima est auctoritas atque potentia iis locis. Christiernus autem nactus idoneum scriptorẽ, Cornelium Scepperum Flandrum, hominem imprimis eruditum, criminationibus respondet, ac ordines Imperii Noribergæ congregatos, opem auxiliũque poscit. Liberos habuit marem vnum, quem Cæsar auunculus postea ad se recepit, filias verò duas Dorotheam & Christinam. Susceptum fuit eodem anno bellum ab eius propinquis vt restitueretur: sed frustra, præsertim quum bello Gallico Cæsar distineretur. Legatus pontificius accusauerat Ecclesiæ ministros Noribergæ, tanquam impia docerent, & vt in vincula conicerentur orabat. Principes autem existimare se dicunt, falsò quædam ad ipsum esse delata: illos etiam in honore esse, ac placere populo. Si quid in eos admittatur, fore vt sic illud omnes accipiant, quasi consultò fiat, veritatis opprimendæ causa, quæ quidem res motum excitare queat. se tamen delecturos, qui de re tota perquirant in posterum, & quod æquum est statuunt. Quum ad hunc modum postulatis omnibus respondissent, ipsi vicis-

*Ministri E
uangelii ac-
cusati.*

vicissim quid à Pontifice, quid ab Episcopis per Germaniam præstari velint, demonstrant, & ea quibus iniuriam sibi fuisse fieri dicebant, in certa quædam capita redigunt, & descripta legato tradunt, & Pontificem orant, quandoquidem hæc nulla nitantur æquitate, neque diutius tolerari possint, ut quamprimum aboleat. Nam alioqui fore ut ipsimet consilium sibi capiant, quemadmodum onus illud à se reiciant, & pristinam libertatem recuperent. Ad eundem modum questi fuerant in conuentu Wormaciæ, & quum eadem capita Cæsari tunc exhibuissent, orabant ut auctoritatem suam interponeret. Neque verò tunc ad Episcopos etiã hæc dissimulauerãt. Capti fuerunt ad hoc tempus Bruxellæ, professionis Augustinianæ monachi duo, Ioannes & Henricus, qui Euangelii causa sacris exauthorati, degradationem vulgò vocant, damnati sunt capitis. Ipsi verò gratias agebant Deo, quòd pro ipsius nominis gloria ipsis perferendum aliquid esset. Quum producerentur, omnium oculos in se constantia sua conuerterunt. Iraque fuerunt exusti Calendis Iulii. Quò decretum illud Imperii Noriberge factum, alii aliter acciperent, plerique etiam contemnerent, Lutherus datis literis ad Princeps, reuerenter & magna cum voluptate se legisse illud, & ecclesiæ quoque Witembergensi proposuisse dicit. Verùm insidiis atque arte dia-

*Ioannes
& Henricus
vini
cremati*

*Decretum
Noribergicum*

boli fieri, vt auctoritas ei derogetur. Nam ex prima etiam nobilitate quosdam esse, qui & nolint obtemperare, & varias etiam interpretationes affingant. Hoc itaque scripto se voluisse declarare quo modo illud accipiat, & confidere suam opinionem esse congruentem eorum voluntati.

Post hæc de instituendis Ecclesiæ ministris librum emittit, rogatu quorundam, ad senatum Pragensem, eique scriptum adiungit, quo demonstrat Ecclesiam habere ius & potestatem iudicandi de quauis doctrina, & constituendi ministros. Eodem propè tempore scripsit etiam de doctrinis hominum vitandis. Deinde formulam communionis præscribit ecclesiæ Wuitembergeni. Ei scripto coniunxit aliud de piis ceremoniis in cœtu Ecclesiæ seruandis. Item & illud de abominatione missæ priuatæ, quam vocant Canonem. Inter alios Germaniæ viros doctos, qui Luthero plurimum fauebant, erat Vlrichus Huttenus, Francus, nobili genere natus. Is hoc anno sub exitum Augusti mensis, in Tigrinorū finibus mortem obiit. Extant quædam eius opuscula, quæ magnam ingenii libertatem & acrimoniam ostendunt.

*Vlrichus
Huttenus*

*Rex Angliæ
in Luthero*

Libro superiori diximus, quemadmodum Luthero Angliæ regi Henrico responderit. Hoc scriptum Rex vbi legit, ad Saxoniam principes, Fridericum eiusque fratrem Ioannem & patrualem Georgium dat literas, & de Luthe-

ro grauiiter questus, quantum ab eius doctrina periculū ipsis imminet totique Germaniæ, demonstrat. nec esse quòd contemnant aut paruifaciant. nam & Turcicam illam immanitatem, quæ nunc tam latè grassetur, ab vno atque altero homine perduto primã duxisse originem: & vicinã ipsis Bohemiã documento esse quãti referat nascenti malo statim occurrere. Monet etiam ne Luthero permittant, vt Testamentum nouum lingua populari diuulget. Sic enim iam esse notum artificem, vt dubium non sit, quin bene scripta, malè vertendo peruertat atque deprauet. Ei scripto Georgius princeps peramicè respondet, grauiiter & ipse Lutherum incusans, eiusque liberos quàm longissimè suis à finibus arcere se dicit, tanquam nocētissimos omnium hostes. In conuentu Noribergico, præter causam religionis, egerant Principes de ratione firmadæ pacis, & constituendi iuris, de pœna eorum qui legibus Imperii non obtēperarent, de perpetuis & continentibus auxiliis contra vim Turcicam. Et Imperii quidem ciuitates, quoniam in eo conuentu promulgatum erat de nonnullis, quæ sibi detrimento fore videbant, communem mittebant ea de causa legationem ad Cæsarem, in Hispanias. Hi quum sua proposuissent, Cæsar benignè & liberaliter respōdit. Sed Pōtificem apud se questū ait, per literas, de Argentorato, Noriberga, Augusta, quasi doctrinæ Lutheri

faueant. Se quidem ab illis expectare meliora: sed tamen silentio noluisse hoc præterire, quò videlicet & suis & pontificiis edictis obtemperent. Illi sese purgant, & nihil à suis prætermitti diligentiaè demonstrant, quò ipsius voluntati satisfiat. Interim Adrianus pontifex moritur Idibus Septembris. Ei succedit Clemens septimus è familia Medices. Heluetiorum propè soli Tigurini sequebantur Zuinglii doctrinam, vt suprà demonstraui-
 mus. Ex reliquis verò plærique fremere ac indignari. Et quum Bernæ propterea conuenissent, erant qui Zuinglium grauiter accusarēt. Docbat inter alia Zuinglius imagines è templis amouēdas, & missam, quòd impia sit, abrogandam esse. Propter hanc ergo causam Senatus in vrbe sua conuentum indicit. Quò quum frequentes Octobri mense conuenissent, tridui fuit habita disputatio. Senatus autem, ne quid præcipitanter fieret, Constantiensem episcopum, qui neminem eò miserat, literis orat, vt sententiam in eo suam & ipse ostendat. Hoc ferè tēpore, quum aliis in locis, tum Argētorati, quidam ordinis ecclesiastici ducebant vxores. Ea res magnam excitauit contentionem. Nam accusati respondebāt nihil in eo se fecisse contra Dei mandatum, & omnibus esse concessum indifferenter matrimonium. Senatui quidem Argentinensi plurima fuit actio super ea re cū ei⁹ vrbis Episcopo.

*Clemens
septimus
Pontifex*

*Sacerdotes
sunt ma-
ximi*

Con-

Conuentus Imperii hoc anno agebatur M. D.
XXIIII
 Noribergæ. Eò Clemens quoque Pontifex
 legatum misit, Laurentium Campegium Car
 dinalem, & datis ad Fridericum Saxoniam prin
 cipem literis, amãter admodum scriptis, ad I
 dus Ianuarii, pergratum sibi fuisse dicit, quum
 de hoc comitio, cui & ipse esset interfuturus,
 audiret. nam in maximam spem venire, posse
 aliquid in eo constitui, quod salutem adferat
 reipublicæ. Itaque rogat, vt beneuolentiam om
 nem & amorem legato suo præstet, à quo
 prolixius sit omnia auditorus. Ad vigesi
 mum sextum Ianuarii diem, Lucernæ fuit Heluetio
rum con
uentus Lu
cernæ
 Heluetiorum conuentus. Ibi factum est decre
 tum, ne quid Lutheri priuatim aut publicè
 doceatur, aduersus receptum ecclesiæ morem.
 Qui sancti Spiritus, Mariæ virginis, diui An
 tonii circumferunt reliquias, à nemine ridean
 tur. Quas Constantiensis episcopus tulit de
 religione leges, eæ seruentur. Qui decretum
 hoc violauerint, magistratui deferatur, & sint
 vbique tanquam inspectores eorum quæ sũt.

Vbi Noribergam venit Campegius, iam Acta Nori
bergici con
uentus
 abierat dux Fridericus. Quapropter scriptis
 ad eum literis pridie Calendas Martii, & si
 mul misis illis, quas à Clemente acceperat, ait
 valde sibi importunè accidisse, quòd coràm
 non liceat loqui. Multa enim habere se, quæ
 Pontificis nomine cum ipso cõmunicet, quod
 literis & nuntiis ad eò commodè fieri nequeat.

& negotium esse tale, quod moram vix vllam
 admittat. Pōst in cōcilio Principum habere se
 in mandatis duo dicebat, de quib⁹ ageret: de re
 ligione nimirum, deque bello Turcico. Et pri
 mō quidem valde se mirari tot tātōsque viros
 principes, hanc doctrinā mutationem ferre, &
 pati religionem illam, ritus atque ceremonias,
 in quibus nati sunt & educati, atque etiā mor
 tui ipsorum parentes atque maiores, ad hunc
 modum extingui & aboleri, paucorum quorū
 dā arbitrio atque suafu: neque reputare secū,
 quō tēdat hęc innouatio, quēmque sit exitum
 habitura. Nisi enim occurratur in tēpore, ni
 hil expectandum inde profectō, quā turbas
 longē maximas, & populi contra Magistratus
 rebellionem. Quārūm ad Turcas attinet, non
 se negare collectam in hos vsus pecuniam, &
 Romam quoque delatam, non esse totam huc
 impensam: sed tamē non idcirco deserendam
 in hac temporū acerbitate rempublicā. Prin
 cipes ad ea respondent, quid periculi sit & im
 pendeat ab ista doctrinæ mutatione, satis intel
 ligere se atque videre. Itaque anno superiori,
 quū alter adesset legat⁹ pōtificius, rationē atq;
 viam demonstrasse cōponendi negotii. Quid
 etiā à Pontifice fieri vellent atq; requirent,
 scripto cōprehensum, eidē legato tradidisse,
 vt exhiberet Pontifici. De rebus Turcicis ita
 rē habere vt dixerit, & se vehemēter etiā hac
 sollicitudine affici. Legat⁹ ad hęc, Num ab illis
 vlla

ulla sit componēdi dissidii religionis propo-
 sita ratio, vel etiā ad Pontificem & Cardinales
 delata, nihil sibi de eo constare dicebat. In con-
 uentu Wormacię, Cęsarıs exiisse mādatum e-
 ius rei, de cōmuni ipsorū cōsilio promulga-
 tū, quod etiam anno proximo repetitum fue-
 rit, & placuisse tū vt esset ratū per omnē Ger-
 maniam. Quātūm ad ipsorum postulata perti-
 net, an edita sint vt Romā deferantur, omnino
 se nescire. Tria solum exēplaria fuisse perlata
 Romā, ad quosdā priuatim. Ex iis vnū sibi cōti-
 gisse. Pontifici autem & Cardinalium senatui
 non posse persuaderi, hęc à Principib⁹ ita fuis-
 se decreta: sed existimare priuatos homines o-
 dio reipublicę Romanę in lucē emisisse. Nā in
 his esse multa, quę & Pōtificis derogēt auctori-
 tati, & hęresim redoleāt. Quòd autē ista sint ex-
 cusa typis & in vulg⁹ edita, nimitū hoc sibi vide-
 ri. Per Heluetios augefcebat in dies magis ac
 magis de religione simulas, & reliq; pagi mis-
 sis legatis ad Tigurinos, dolorē suum testantur,
 Antiquitus omnia rectē pięq; cōstituta, nec vl-
 lam doctrinę fuisse contentionem. nunc autem
 à temerariis aliquot hominib⁹ pulcherrimum
 hoc otium, & quietem tum ecclesię tū reipubli-
 cę turbari. Nimirum oportuisse iam pridē cre-
 scētī malo medicinā facere, ac more maiorū vi-
 dicare. Huius mali contagionē à Zuinglio pfe-
 ctā ad ipsos atq; Leone Iudæ: ex quorū doctrina
 quid sequatur incōmodi, quotidie se in multis
 d. ii.

*Inter Hel-
 uetios de re-
 ligione dissi-
 dum*

experiri . Nam missam profcindi conuitiis ,
 virginē Mariam ceterosque Diuos affici con-
 tumelia, statuas & imagines reuelli & confrin-
 gi, cultum omnem Diuinum intermitteri, nihil
 iam in templis cantari, edi indifferēter carnes
 & oua diebus ab ecclesia vetitis, sacerdotes &
 Deo consecratos, tum viros tum mulieres, vio-
 lata fide deferere professionē ac ordinē suum,
 & cōtrahere matrimonia. Quæ quum ita sint,
 orant vt discedant ab instituto, inque veteri
 religione permaneant. Si quid verò sit, in quo
 grauari se putent à Pontifice, ac ipsius cliente-
 la, non se recusare quò minus id corrigatur.
 Nam sibi quoque vehementer illa displicere,
 & vnà cum ipsis velle deliberare, quemadmo-
 dum onus illud excutiant. Ad ea sena-
 tus Tigurinus Martii die vigesimoprimo re-
 spondet, suos Ecclesiæ ministros nūc in quin-
 tū annum docere sacra : & initio quidem do-
 ctrinæ genus hoc nouum sibi fuisse visum, eò
 quòd nihil eiusmodi prius audissent . Quum
 autem intelligerent atque viderent hunc esse
 scopū atq; finē, vt Iesum Christū ostendat a-
 rā præfidiūmq; salutis, qui pro mundi delictis
 vitam atq; sanguinem profuderit, & sit vnicus
 apud Deū aduocatus, non se potuisse tā salu-
 tare nuntiū ardēti studio non cōplecti. Nūc eā
 esse lucē excitatā in animis hominū, vt pleriq;
 omnes in sua ciuitate Biblica scripta diligēter
 euoluant: nec esse quòd Ecclesiæ ministri Scri-
 pturam

pturã detorqueant, quæ sic in manibus omnium
 versetur. Nullam ergo sectã sibi posse obici:
 sed nomen istud in eos rectè quadrare, qui sui
 quæstus atq; splendoris retinendi causa, verbũ
 Dei, quòd volunt, inflectunt. Errorem sibi attri-
 bui, neque tamen ab vlllo demonstrari. Cõstan-
 tiensem, Basiliensem, Curientem episcopos,
 academias etiam aliquot, & ipsos aded, nõ fe-
 mel esse rogatos, vt id facerent: sed in hunc vs-
 que diẽ nihil esse præstitũ. Quòd si clerus ille,
 qui nuper missa legatione querimoniã habuit,
 impedimẽtum ipsis illatũ, vel errorem aliquẽ
 suum docere possit, non se recusare quòd min^o
 illis satisfiat. Sin minus, tũ æquum sibi videri,
 vt iubeantur officium facere, nimirũ vt vera do-
 ceant, & ab aliorum abstineant contumeliis.
 Quòd Põtifictorũ rapinas illas & expilationes
 & immoderatam potestatem aboleri cupiant; au-
 ditu sibi fuisse lõgè gratissimũ. Id autẽ nulla ra-
 tione posse fieri melius, quàm si verbũ Dei per
 omnia recipiatur. Nã quoad leges illorũ & mã
 data valebũt, nõ esse quòd liberationẽ aliquis
 expectet. Sola verò prædicatione verbi Diui-
 ni dignitatẽ illorũ omnẽ atq; potentiam labefa-
 ctari. Constãtiensis episcopus interim habito
 cõsilio respõdet Tigurinis, vti petierãt, & cõ-
 scripto libello hæc potissimũ agit, Cuiusmodi
 olim fuerit idola. quomodo profanę gẽtes illa
 coluerint atq; Iudæi. cur ecclesia receperit i-
 mages. quo primũ tẽpore sunt introductæ.

d. iii.

Pontifica-
 tus quomo-
 do excusã-
 dus

quid aliarum gentium atque Iudæorum idola differant à statuis hominū Christianæ professionis. Exitus hic est, vt dicat Scripturam, vbi statuas & imagines remoueri iubet, loqui solum de Iudæorū atque gentium idolis. Itaque retinendas esse receptas ab ecclesia imagines. Ab hoc missā tractat, & multis adhibitis Pontificū atque Conciliorū testimoniis, oblationem & sacrificiū esse contendit. Priusquā Tigurini Episcopo rescriberēt, quā late patet ipsorum ditio, statuas omnes in vniuersum auferri iusserāt, & flammis aboleri: veruntamen sine turba. Ad Spiræ conuentū, qui tū agebatur, Cæsar misit Ioannē Haunartum, & questus edictū Wormaciēse esse violatū, iubebat illud in posterū magno studio seruari. Principes ad ea respondēt, e, quantū eius præstare possint, facturos. Tandē ad decimū octauū diē Aprilis decretū fuit, vt de voluntate Cæsaris Pontifex in Germania primo quoque tēpore liberū conciliū indicat, loco idoneo: vt ad No uēbris diē vndecimū, Spiræ denuō conueniāt ordines, deliberaturi, quid sequi oporteat, interea dū cōciliū fiat initū. De cōcilio recepit Cāpegius, nuntiaturū se Pōtifi. Profect⁹ fuerat hoc tempore Argētorato Noribergam Thomas Murnerus, theologus Franciscanus, qui senatum grauiter ad Cardinalem Campegium detulerat. Quūque reipublicæ legati ad conuentum missi, purgandi sui causa venissent

*Spiræ con-
uentus*

nissent ad Cæpægium, & reliquo sermone con-
fecto, de Episcopi querimonia cognouissent,
senatum dicebant Episcopo nullum hucus-
que impedimentum intulisse. Sed si senatus
permisissu, grauius quid in sacerdotes maritos
fieret, ad ius prouocantes, non dubium esse,
quin populi sit ex eo fremitus atque tumultus
exoriturus. Addebant præterea, Ecclesiasticos
Argentoratenses magna sui parte turpiter vi-
uere cū meretricibus, quas domi foueant, ma-
gna quidem cum offensione populi pessimò-
que exemplo: sed tamen summa cum impuni-
tate, nec eo nomine quenquam adhuc esse mul-
tatum ab Episcopo. Si nunc ergo senatus ei
permittat in istos animaduersionem, qui pon-
tificiam modò legem non seruauerint, illis au-
tem, qui Dei præceptum violant, impunè scor-
tari, & turpissima vitæ exempla passim edere
liceat, quis dubitet quanto sit hoc ipsorum pe-
riculo futurum? Ille facinus illorum esse com-
pertum dicebat, nec opus esse multa discepta-
tione iuris. Nam ipso facto iam esse proscri-
ptos & ab ecclesiæ cōmunionem remotos. Sci-
re se Germaniæ episcoporum hunc esse morè
vt accepta pecunia scortationem suis permit-
tāt. Fore etiam vt eius facti rationem aliquan-
do reddant. Sed tamen idcirco non istis lice-
re matrimonium contrahere: & quòd sacer-
dotes fiant mariti, multò esse grauius pec-
catum, quàm si plurimas domi meretrices
d. iiii.

alât. Nam illos habere persuasum, quasi rectè
 faciant: hos autem scire & peccatum agnosce
 re. nec enim omnes ea esse, qua fuit Ioannes
 Baptista, continentia. A conuentu Nori-
 bergico, Ferdinandus, Campegius, Salisbur-
 gësis, Bauari fratres, Tridétinus, Ratisbonen-
 sis episcopus: itè Bâbergici, Spirësis, Argenti-
 nensis, Augustani, Constantiensis, Basiliensis,
 Frisingësis, Passauiésis, Brixinësis episcoporu
 legati, Ratisbonæ conueniunt, & Lutheranis-
 mi oppugnâdi, ac doctrinæ pontificiæ propu-
 gnandę gratia, decretum faciunt. Adscriptum
 fuerat inter cætera, vt qui Wittébergæ darent
 operâ literis, suæ ditionis homines, intra ter-
 tium mēsem, vbi de facto decreto rescuerint,
 domum reuertantur, aut aliò se conferant, vbi
 Lutheranum illud virus locum non haberet.
 Qui secus facerët, beneficiis & hęreditate pri-
 uarentur. Porro quòd è sacerdotum vitiosis
 moribus, originem habere Lutheranam hære-
 sim dicerët, ad emendandum ecclesiæ statum,
 auctore Campegio has ibi faciūt leges. Viuant
 honestè, vestiantur decorè, non negotientur,
 fugiât cauponas, non sint auari, neque pro sa-
 crorum administratione pecuniam acerbè
 imperent: concubinarij remoueantur loco, fe-
 riarũ numerus sit moderatus. Ea quæ dixi-
 mus in Imperii comitio cupiebat sancire Că-
 pegius. cùm autè id perficere nõ posset, aliena-
 tis quorũdã animis à pótificatu, conuentũ hũc
 separatim egit. Luther⁹ vbi cognouit Cęsa-

*Fœdus in-
 ter Ponifi-
 cios*

re & plerosq; Príncipes vrgere decretū Worma-
cienſe, Germaniæ ſtatum deplorat, quæ toties
admonita, ſalutē ſuā negligat. Ipſos etiā cōpel-
lat Príncipes, quòd tam apertè & nefariè dece-
pti à Pontificibus Romanis, dignitatem ta-
men illorum accerrimè propugnent. Itaque
propter hanc pertinaciam inexcuſabilem, ait
impendere Germaniæ horribilem aliquam
tēpeſtatem. Auream illam roſam nuper ab ſe
conſecratam, Pótifex, velut inſigne quoddam
& indicium ſummæ beneuolentiæ, mittit An-
gliæ regi Henrico. Sub hocipſum tempus
exiit Eraſmi Roterodami libellus de libero ar-
bitrio. Lutherus ei deinde contrario ſcripto
reſpondet, de ſeruo arbitrio. Vt argumentum
illud tractaret Eraſmus, auctores ei fuerunt
Angliæ rex & cardinalis Eboracenſis, vt ipſe-
met in quadam ad Cardinalem epiſtola fate-
tur, quæ typis eſt euulgata.

*De libero
arbitrio
conceratio*

His etiam diebus Lotharingiæ dux An-
tonius, facto decreto, quoniam doctrina Lu-
theri damnata ſit à Pontifice Romano, & à
Cæſare, & à celeberrimis academiis, mandat
ſuis, nequis pro concione aliquid eius generis
doceat. Item qui libros habent vllos, à Luthe-
ro ſcriptos, intra certum diem exhibeant. iis
qui non parebunt pœnam conſtituit. Hoc
anno Henricus Zutphaniēſis, propter Euan-
gelii doctrinā, miſerabili morte & magno cum
cruciatu fuit interfectus apud Dietmarios,
qui ſunt ad Germaniæ fines. Eò ſe tandem cō-

*Henricus
Zutpha-
niēſis*

tulerat, vocatus, quum apud Bemenses per biennium circiter docuisset. Antea diximus de conuentu, qui mense Nouembri futurus erat Spiræ. Sed id mutatum fuit: & Cæsar vbi cognouit, datis ab Hispania literis ad ordines Imperii, Idibus Iulii, grauiter eos incusat ob factum decretum: quasi verò editum illud Wormaciense, quo Lutheri doctrina, vt hæretica & pestilens damnata est, non sit rectè nec ordine perscriptum. Amplius etiam eò se commoueri, quòd & concilium in Germania velint haberi. Nam si Germaniæ tanti interesse putabant cogi concilium, cur non ad se detulerint, quò videlicet à Pontifice hoc impetraret? Pareant igitur edicto Wormacienfi, nisi pœnam subire velint: & actionē omnem religionis differant, dum & summi Pôtificis, & suo etiam iussu cõcilium habeatur, qui sint ipsorum supremi Magistratus. Cæsar enim Gallico bello distentus, dabat operam, vt Pontificem sibi quacunque ratione demereretur.

*Caroli Eor
bonii dese
clio.*

Per hanc ætatem Carolus Borboniæ dux, Connestablius Galliæ, qui anno superiori, partim sua sponte, partim à Cæsare sollicitatus defecerat, Malsiliam obsidet: sed frustra. Discedentē in Italiam, Rex magna celeritate cõsequitur, & per Insubriam plarisque locis occupatis, ipsa etiam vrbe Mediolano capta, sub hyemem obsidione cingit Papiã, ad Ticinum flumen, oppidum. Mense Nouembri cœperunt

*Rustici bel
li initium.*

perunt à suo domino, comite Lupſio Sueuo diſſidere homines ruſticani, propter onera, quibus grauari ſe nimium querebantur. Idem alii deinde vicini faciebant, in ſuum quiſque Magiſtratum. Et hoc quidem fuit initium maximi periculoſiſſimique motus, qui magnam deinde Germaniæ partem peruaſit.

Quum Lutheri doctrina paſſim propageretur, Eccleſiaſtici magno conatu reſiſtebant, veriti ne de ſuis bonis atque fortunis omnibus periclitaretur. Et Argentinèſes quid è nonnulli grauiter ad Imperii præfectos querebantur, quòd ipſorum immunitates & priuilegia, ſenatus non vno modo violaret, quòd ſacerdotes maritos eccleſiis præficeret, quòd integrã perciperent Cœnã Domini, quòd ſtatuas è tēplis tumultuoſè eiicerent. Ex Heluetiis nonnulli, Schafuſiani cū primis & Baſilièſes, vbi tum Ioannes O Ecolãpadius docebat, ſenſim remittebant aliquid de offenſione. cæteri verò nulla ratione poterant placari. & quum Turegiæ præfectus, quã ad regionem Tigrurũ pertinet, ſacerdotem quendam de nocte cõprehenſum abduceret, ac ille fidè auxiliũmq; vicinorũ imploraret, natus eſt repentinus tumultus, & dato ſigno per agros, ad arma diſcurrunt omnes. Factũ hoc ad iniuriã ſuam pertinere Tigrurini dicebant, eò quòd in ipſorum ditione captus eſſet ille. Quũque multis alioqui afficerentur probris, quarta Ianuarii die, datis literis ad

M. D.

XXV.

omnes confœderatos, demōstrant causas odii, quòd noluerint adscribi in fœdus regis Galliæ, & quòd onus grauissimum, à Pontifice & eius clientela impositum, excusserint, & errores manifestos antiquauerint.

*Franciscus
rex Galliæ
capitur*

Ardebat tunc in Insubria bellum Cæsaris cum Galliæ rege Francisco. qui profectus eò, sicut antè dixi, quum per hyemem obsidisset Papiam, sub exitum Februarii commisso prælio captus fuit, & in Hispaniam ad Cæsarem abductus. Hoc in bello tandem Clemes pontifex occultè partium erat Gallicarum. sed commutata fortuna, Cæsarianis ducibus magnam pecuniæ vim in stipendia militum dependit. Papiam defendebat Antonius Læua, Germanorum ac Hispanorum præsidio. Rex ingentes habebat copias, ita quidem vt Cæsariani re propè desperata per Insubriam, de seruaanda Neapoli, & illuc traducendo cogitarēt exercitu. Sed Ferdinandi Dauali Piscarii oratione cōfirmati, prælio decernūt, & hoste conciso, potentissimòque Rege capto, gloriosam victoriam & opima spolia sunt cōsecuti. Summæ rerum præerat Carolus Lanoius Belga. Is quum initio præ se ferret, quasi Neapolim esset abducturus Regem, prouectus in altum, mutato cursu contendit in Hispanias, vt tãtò esset expeditior pacificandi ratio. Huius prælii dies incidit in natalem Cæsaris, vigesimum quartum Februarii diem.

Paulò

Paulò antè diximus de rusticorum seditione, quã Imperii senatus missis legatis utcun-^{Bellum rusticorum.} que sedauerat. Sed huius anni vere primo, per Sueuiam, atque vicinam Germaniã partem, quã est ad Danubium, altera fuit exorta tempestas ordinis plebei, contra quosdam proce- res ecclesiasticos. Iãmque iureiurando ac fide data societatem coibant, obducta causa, quasi & Euangelii doctrinam tueri, & seruitutem ab se profligare vellent. Magistratus quidem cognoscere de querimoniis ipsorũ, & quod iniquum esset, emendare se velle dicebat. Verũ illi perseverabant, & augetebãt indies: neque tamen in aciẽ prodibant, sed certis diebus per occasionem nuptiarũ & id genus cõuiuiorum, subinde conueniebant. Et hoc ipso tẽpore fuerunt euulgata quãdam ipsorum postulata, numero ad duodecim, de quibus à Magistratu sibi fieri satis volebant, vt libro sequenti docebimus. Ea mox aliis cõmunicata, passim nouos incendebant motus. Crescebat itaque rusticorum exercitus, & Sueui cõfœderati, repulso Vlricho principe, qui Heluetiorũ ope induc- tum Wirtembergensem, vnde fuerat deturbatus, moliebatur reditum, receptis que oppidis, quã ille ceperat, Vlmam cum copiis tẽdunt in illos. qui tunc primũ & ipsi prodeunt in aciem, tripartito exercitu. Vnum agmen confedit prope Beberacũ, alterum in Algovia, tertium ad lacum Brigantinum, siue Cõstantien-

sem. Quum autem intercessione Rauesburgē
 fium & Campodunenſium, ex ruſticanis non-
 nulli duces Vlmam fide publica veniſſent, die-
 rum aliquot pactæ fuerunt induciæ: verum nõ
 feruatæ. Cuius quidem rei culpam vtrinque
 alii in alios conferebant. Itaque cceptum eſt
 hoſtiliter agi. Veruntamen interuentu Sueuiæ
 ciuitatum aliquot, ex ruſticanis primi duces
 Aprilis die ſecunda, ruruſ Vlmam veniunt.
 Iis legati ſenatus Imperii, Simon Piſtorius &
 Iacobus Sturmius, mandatum exhibent, vt ab
 armis abſtineretur, & pacis tractandæ cauſa ſe
 veniſſe demonſtrant. Illi quoniam de pace ni-
 hil agi poſſit, niſi factis primùm induciis, ideo
 ſe veniſſe dicunt, vt quæ ſit aduerſariæ partis
 in eo mens atque voluntas, intelligant. Quum
 autem impetrari non poſſent induciæ, & ad
 vim omnia ſpectarent, illi poſtridie ad caſtra
 reuertuntur, eodémque die cohortes aliquot
 equitum & peditum Vlma profectæ, Elching-
 gum, quod eſt infra Vlmam ad Danubium, ex
 ruſticanis quàm plurimos interficiunt, mul-
 tos etiam in urbem captiuos abducunt. Deinde
 Sueuici fœderis Imperator Georgius Truc-
 ceſius Walpurgus, cum ſuis copiis Lippenium
 profectus, quod eſt duobus infra Vlmam mil-
 liaribus oppidulum, proximè Danubium, vbi
 illi confederant, non expectatis peditum tur-
 mis neque tormentis, & equitum inuectus ca-
 terua, magnam eorum partem concidit. Re-
 liqui

liqui se in flumen præcipitauerunt, atque ibi oppressi, perierunt. Oppidum deditione captum diripitur, & ex hostibus multi capite plectuntur. De numero cæsurum in hoc bello, quod ætate vna fuit confectū, per Sueuiam & Fræconiam & vicinā Lotharingiam ab Antonio eius regionie principe, & Claudio Guisio eius fratre (nā incendiū hoc è Germania ed peruenerat) non idē omnes iudicāt. Qui minimum, ad quinquaginta millia passim occubuisse ferunt. Quibusdam tamen in locis, dexteritate Magistratus & intercessorum, placidè res composita fuit. Exortam quoque rebellionem in Sontgauiā, Ferdinandi regis & Austriacæ ditionis prouincia, vicini Heluetii magno studio sedabant, & quid vtrinque fieri æquum esset, tam à Magistratu quàm à plebe, demonstrabant. Omnium autem vbiuis eadem erant propemodum postulata. quæ quum à Sueuicis originem haberent, ad alios è vestigio dimanauerant. Hoc igitur incendium, inde à Turingia & Saxonix sinibus, ad alpes vsque penetrauit: per Salisburgensem etiam agrum excitata demum seditione. Sub Idus Aprilis Tiguri fuit in Heluetiis abrogata missa *Missæ Tiguri abrogata* mandatu senatus, tam in vrbe, quàm foris per ipsorum fines, in eiusque locum fuit instituta Cœna Domini. Ceremoniis etiam omnib⁹ antiquatis, lectio Prophetarū & precatio atq; doctrina succedit, & promulgata lege, scortatio

prohibetur & adulterium, & iudices constituuntur, qui de causis matrimonii cognoscant.

LIBER QVINTVS.

Hic tanto tamque formidabili bello, causam quoque dederunt importuni quidam concionatores. In quibus erat primi nominis Thomas Muncerus, qui tandem ommissa Evangelii prædicatione, nouum quoddam doctrinæ genus proposuit. Est oppidum Alstetum ad fines Turingiæ, ditionis Electoris Saxonie principis. Huc ibi commigrauit ille, cœpit docere primùm, non solum aduersus Pontificem Romanum, sed ipsum quoque Lutherum, vtriusque doctrinam esse impuram & vitiosam. Pontificem nimium duris legibus atque vinculis alligasse hominum mētes. Lutherum soluisse quidem ea vincula, sed in partem contrariam peccare, nimumque indulgere, nec ea tradere quæ sunt spiritus. Hoc etiam docebat, patrefacere Deum per somnia voluntatem suam, in iis que propositi sui fundamentum collocabat, & cuius fortè somnium explicari poterat, hunc magnis laudibus pro concione celebrabat. Nam ex reuelationibus Diuinis iudicandum esse dicebat ex Bibliis. Quum hac ratione multos sibi conciliaffet, paulatim ad illud, quod iam pridem conabatur, accessit, & in eo quod supra diximus oppido, cœpit eorum nomina conscribere, qui facta societate per iusiurandum

*Thomas
Muncerus
seditiones
conciat*